

SOVE zaterdag 1 februari 2020

Alex van Heusden

Wat is een gemeenschap in naam van het Grote Verhaal van bevrijding? Wie wij zijn en wat wij proberen te doen, bij benadering, zo onderling verschillend als wij zijn. Veelkleurig gezelschap. Ik kijk om mij heen, ik zie gezichten en bij die gezichten horen namen - jij en jij en jij. Daar zitten jullie, in deze jubileumviering, tien jaar SOVE alweer. Als een moderne 'moderne devotie', misschien wel. Of is dat te veel gezegd? Maar toch, de intentie is er, het nobele streven, om, enigszins als de devoten in de Middeleeuwen, de beschaving niet in de uitverkoop te doen, maar in stand te houden en te herijken. Alles wat menselijk is hoog te houden: omzien naar anderen, in hun nood, arme mensen en hen die van ver naar hier gekomen zijn met ontferming bejegenen - mensen zoals wij.

'Als er een god is, is het een ander.' Als. Waarom dat voorwaardelijke 'als'? Omdat we het niet weten? We weten niks. Niet als het gaat over God - of die wel bestaat en hoe dan. De vraag *Is er een hoogste wezen 'God'?* is tamelijk onzinnig omdat er geen falsifieerbaar antwoord op te geven valt. De zogeheten 'Godsbewijzen', zoals die in de loop der eeuwen door grote geesten zijn bedacht en op papier gezet, zijn van alles, aardige hersenbrekers, spitsvondige formules, maar geen bewijs.

Staan we nu met lege handen? We hebben een verhaal, een Groot Verhaal van bevrijding. Dat verhaal wordt hier van tijd tot tijd gespeld, ingeademd, overwogen, uitgelegd en bezongen. In dat verhaal is 'God', die met zijn naam 'Ik zal er zijn', een woord voor kracht tot bevrijding die het aangezicht van deze aarde zal vernieuwen.

*Als er een god is,
is het een ander.*

*Een die niet komt verdelgen
die geen vuurovens stookt
maar zijn geliefden levend
uit de vlammen bevrijdt.*

Wie of wat zijn wij hier? Een plaats, zo probeer ik, waar mensen bijeenkomen die zich aangesproken weten, 'geroepen', door het visioen van een andere, nieuwe wereld. Dat visioen, deze wereld anders, koester je niet vanzelf, dat zit niet in je DNA. Het visioen, gegoten in de taal van de hoop, moet je leren, áánleren; blijvende training, in-oefening is nodig om het niet weer áf te leren. Onderhoud je het niet, je bent het zo weer kwijt. Er is zoveel dat je aandacht opeist en je liefst weg wil houden van het visioen.

Een gemeenschap als deze is een oefenplaats rondom het Grote Verhaal van bevrijding - oefening in volharding. Goed leren kijken naar wat er gebeurt, ten kwade én ten goede. Dat analyseren. Het goede in kaart brengen, benoemen en beamen.

De brief aan de Romeinen. We hoorden een fragment uit die brief, hoofdstuk 8: 'Ik ben er zeker van dat alle lijden hier en nu niet opweegt tegen het groot glanzend licht dat in de toekomst, ooit, ons verlichten zal.'

De stad Rome in de jaren veertig en vijftig van de eerste eeuw: smerige straten vol mensen uit alle windstreken, nauwe stegen met winkels en nijverheid, overbevolkte etagewoningen, zogenaamde *insulae*, 'wooneilanden'. De meeste Joden, omstreeks veertig- tot vijftigduizend op een bevolking van achthonderdduizend tot een miljoen, woonden in *Transtiberinum*, de wijk aan de overzijde

van de Tiber, het huidige Trastevere. Een kleine minderheid van hen was volgeling van Jezus, naast niet-Joden, zogeheten *gojiem*, die zich bij hen hadden aangesloten. Een ekklesia, vergadering, samenscholing van Joden en mensen uit andere volkeren. Een moeizaam multicultureel experiment. Ze probeerden deze overtuiging en dit vertrouwen hoog te houden: Jezus Messias die gestorven is, maar ook: die is opgewekt ten leven. Zo luidde het evangelie, het 'goede nieuws', dat hen samenriep en bijeenhield.

Het was een ekklesia die onder vuur kwam te liggen, daar in Rome. Er werd in de loop van de jaren veertig een scherp conflict uitgevochten tussen Joodse volgelingen van Jezus en andere Joden. Dat liep zo hoog op dat Caesar Claudius (41-54) - u kent hem mogelijk, die mank lopende stotteraar vol zenuwtrekken - zich gedwongen zag in te grijpen. Politieke onrust in de hoofdstad kon hij niet gebruiken. Dus gaf hij rond het jaar 49 de Joden het bevel Rome te verlaten.

Als Paulus zijn Romeinenbrief schrijft, in de late jaren vijftig, zijn veel Joden inmiddels teruggekeerd naar de stad aan de Tiber. Hartelijk welkom zijn ze niet. Door hun niet-Joodse zusters en broeders in de ekklesia worden ze met de nek aangekeken. Wie weet, gaan ze opnieuw tumult veroorzaken. De ekklesia moet toch al op haar tellen passen, want de Romeinse veiligheids- en politiediensten liggen voortdurend op de loer.

Hoe houd je zo'n ekklesia in stand en ook nog bij de les van het visioen 'deze wereld anders'? Anders wil zeggen: niet zoals de toenmalige Romeinse wereldorde.

Hoe zag die eruit, die Romeinse wereldorde? Volgens Vergilius, de dichter, was het eigen talent van Rome 'een hechte vrede opleggen, onderworpenen sparen, neerslaan wie zich verzetten' (*Aeneis* VI, 852-853). *Pax Romana*, 'Romeinse vrede'. Sinds het begin van de bevrijding op 12 september 1944 - 'Ineens waren de Amerikanen er' - leven wij onder de hoede van de *Pax Americana*.

Het visioen van deze wereld anders behelst dus niet de voortzetting van het Romeins Imperium, ook niet de *Pax Americana*, maar het 'koninkrijk van God'. In de taal van Paulus 'nieuwe schepping' - deze schepping, deze oude wereld omgevormd in nieuwe schepping, ook genaamd 'nieuwe mensheid', 'laatste mens'. Schepping is het tegendeel van chaos. De wereld van toen was chaos evenals de wereld van nu waarin wij leven. 'Heel deze schepping - deze oude wereld - zucht en lijdt als een vrouw in barensweeën tot op vandaag.'

Nieuwe schepping, nieuwe mensheid - dat zijn de sleutelwoorden van de wereldrevolutie die Paulus voor ogen staat. Het grote imperium laat het zonder gewetenswroeging gebeuren: dat mensen hongerlijden en sterven van dorst. Het imperium kent geen mededogen. Het imperium calculeert. *Cui bono*. Wie komt het ten goede? Wat het imperium ten goede komt, is goed, redelijk en waar. In de messiaanse beweging van Joden en mensen uit andere volkeren moet het zo niet toegaan, leert Paulus. Eerbiedig elkaar, wees voorkomend in de omgang met elkander. Als je vijand honger heeft, geef hem te eten. Vertrouw je hieraan toe, met je hart en je verstand: de nacht van het grote imperium loopt ten einde, de dag van bevrijding komt naderbij - nieuwe mensheid, nieuwe schepping. Al deze aansporing en bemoediging kun je bijeen lezen uit de brief aan de Romeinen.

*Heel deze oude schepping
nu nog in leegte gevangen
niet uit vrije wil
maar aan machten onderworpen -
zal worden bevrijd
uit het diensthuis der vergankelijkheid.*

En zoals 'heel deze schepping zucht en lijdt als een vrouw in barensweeën', zo ook wij - 'wij zuchten diep in onze ziel tot wij, onze lichamen, zullen zijn bevrijd.' Een wereld van vrije mensen, bevrijd tot in hun lichaam - hun spiermassa, huid, bloedsomloop, beweging, ademhaling, eten en drinken, liefhebben en aanraken.

Als wij een gemeenschap willen zijn in de geest van Paulus, 'lichaam van de messias' in deze wereld, moeten wij ons oefenen, met geduld en volharding, in het betrachten van solidariteit met allen die worden gestigmatiseerd en buitengesloten.

Paulus was de aanjager van een Joods-messiaanse beweging. 'Messiaans' wil zeggen: gericht op bevrijding van mensen. Uit die Joods-messiaanse beweging is het christendom geworden - wat ook wel 'Joods-christelijke traditie' wordt genoemd, of 'Joods-christelijke beschaving'.

Deze woordcombinatie, 'Joods-christelijk', is geijkt in de negentiende eeuw, in het Duitse Tübingen, het jaar 1831, door een zeer invloedrijke protestantse theoloog, Ferdinand Christian Baur. Met 'Joods-christelijk' doelde hij op de rooms-katholieke kerk: die was volgens hem in hoge mate blijven steken in het Jodendom, vol Joodse smetten. Die rooms-katholieke kerk zou moeten verdwijnen. Geen 'Joods-christelijke beschaving' meer, maar een protestants en Verlicht Europa, bevrijd van haar 'achterlijke' katholieke en Joodse wortels.

Wie zijn we en wat is voor ons richtinggevend, wat is de dragende grond van de westerse beschaving waarin we zijn grootgebracht? Deze vragen staan in het hedendaagse publieke debat hoog op de agenda. En het zal u niet ontgaan zijn dat menig woordvoerder in dit debat aandacht vraagt voor de Joods-christelijke traditie als dragende grond. Onze 'Joods-christelijke wortels'. En ook onze 'Joods-christelijk-humanistische erfenis'. We zijn er getuigen van hoe er een gelegenheidsverbond is gesloten tussen sommige SGP'ers, conservatief-katholieken en Forum voor Democratie in naam van die zogeheten 'Joods-christelijke beschaving' om die voor Nederland te behouden.

Wat dan gemakshalve wordt vergeten, om niet te zeggen verdonkeremaand, is dat de gezamenlijke geschiedenis van Joden en christenen in dit deel van de wereld vele inktzwarte pagina's telt. Stigmatisering, achterstelling en vervolging van Joden tot en met de Shoah, de dood van de zes miljoen. Hoe zo, Joods-christelijke beschaving?

Wij hier bijeen, deze gemeenschap, we oefenen ons in een nieuw verstaan van het Grote Verhaal van bevrijding dat ons langs allerlei wegen bereikt heeft. Met Sja'oel als een van onze leermeesters en gangmakers. Een Groot Verhaal dat grenzen overschrijdt - het visioen van 'nieuwe schepping', 'nieuwe mensheid'. Op deze met kaalslag bedreigde onze lieve moeder aarde.

*Je kent elkaar
je weet wie bij je hoort
gezegend ben je
zo voelt de nieuwe wereld
die komen zal.*